

Київський університет ім. Тараса Шевченка

На правах рукопису

ФІНОГІНА Тетяна Степанівна

**ПРАГМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ УМОВНОГО СПОСОБУ
В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ**

Спеціальність 10.02.04 — германські мови.

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

дисертації на здобуття вченого ступеня
кандидата філологічних наук

Київ — 1992

00819640 (S)

10-

Робота виконана на кафедрі філології та історії української мови та літератури філологічного факультету Київського університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник — доктор філологічних наук,
професор МЕДВЕДЕВА Л. М.

Офіційні опоненти:

доктор філологічних наук, професор ШВАЧКО С. О.,
кандидат філологічних наук, доцент ДАЙНЕКО В. В.

Провідна організація — Центр наукових досліджень та вивчення іноземних мов Академії Наук України.

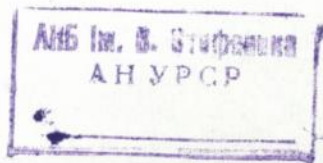
Захист відбудеться « 27 » листопада 1992 р. о 10 годині на засіданні спеціалізованої ради Д.068.18.11 при Київському університеті ім. Тараса Шевченка за адресою: 252017, м. Київ, бульвар Т. Шевченка, 14.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Київського університету ім. Тараса Шевченка.

Автореферат було розіслано « 26 » жовтня 1992 р.

Вчений секретар
спеціалізованої ради,
кандидат філологічних наук,
доцент

Е. І. ЛИСЕНКО

Категорія умовного способу, одна з найскладніших категорій граматики англійського дієслова, неодноразово підлягала докладному аналізу багатьох як вітчизняних, так і зарубіжних лінгвістів. Дослідження цієї граматичної категорії проводилось, однак, в основному з позицій теорії мовної системи, без врахування мовленнєвих контекстів її функціонування. Трактуючи умовного способу дієслова з позицій системно-структурного принципу не розкриває їх ролі у мовленнєвій діяльності, мовленнєвій взаємодії комунікантів і не відповідає сучасному рівню розвитку лінгвістичної науки. У зв'язку з цим виникає нагальна потреба вивчення цієї граматичної категорії на основі принципу актуалізму, на якому базується лінгвістична прагматика.

Актуальність роботи визначається 1) тим, що вона виконана в руслі одного з основних, найважливіших напрямів лінгвістичних досліджень, пов'язаних з вивченням мовних одиниць в актомовленнєвих контекстах їх реалізації, 2) необхідністю розгляду елементів граматичної системи з точки зору їх функціонування у мовленнєвому спілкуванні і, зокрема, 3) необхідністю аналізу ролі форм такої важливої категорії англійського дієслова, як умовний спосіб, у формуванні прагматичних характеристик висловлювань, що їх включають. Крім того, виявлення прагматичних особливостей дієслівних форм умовного способу є актуальним з точки зору формування комунікативної компетенції, в основі якої - достатньо добре володіння мовним матеріалом, який містить набір засобів реалізації тих чи інших мовленнєвих дій та характеристику комунікативних умов їх використання.

Наукова новизна роботи визначається перш за все тим ра-

курсом, в якому проводиться дане дослідження. Дієслівні форми умовного способу розглядаються в плані їх прагматичних особливостей, які зв'язуються з роллю цих граматичних одиниць в процесі комунікації. Ця проблема є практично нерозробленою на матеріалі англійської мови, поскільки сенсна мета виконаних раніше досліджень полягала перш за все в установленні інвентаря форм умовного способу дієслова та визначенні кола значень, орієнтованих на мову як структурно-семантичну систему. У даному дослідженні уточниться категоріальна семантика дієслівних форм умовного способу англійського дієслова, вперше теоретичному осмисленню піддасться їх роль у передачі комунікативного наміру мовця, у зв'язку з чим вперше проводиться системний аналіз соціально-психологічних умов, що визначають використання тих чи інших форм умовного способу дієслова у реченнях - способах реалізації конкретних типів мовленнєвих актів та закономірностей взаємодії цих дієслівних форм з одиницями різних мовних рівнів у процесі реалізації ілюктивної мети висловлювань, які включають дані форми.

Основною метою роботи є комплексний аналіз прагматичних властивостей дієслівних форм умовного способу, в тому числі й виявлення їх ролі у формуванні комунікативно-прагматичних особливостей висловлювань, що їх включають.

Досягнення поставленої мети пов'язане з необхідністю вирішення наступних завдань:

- 1) уточнення критеріїв визначення одиниць категорії умовного способу дієслова та виділення мовних засобів, що складають корпус одиниць граматичної категорії умовного способу дієслова в англійській мові;

- 2) виявлення особливостей категоріального значення дієслівних форм умовного способу, взаємозв'язку категоріальної семантики цих граматичних форм і їх прагматичних характеристик;
- 3) аналіз характеру взаємозв'язку прагматичних особливостей дієслівних форм умовного способу та структурно-семантичних особливостей висловлювань, які включають аналізовані форми.
- 4) розгляд специфіки функціонування дієслівних форм умовного способу в різноманітних типах висловлювань;
- 5) аналіз взаємовпливу дієслівних форм умовного способу та інших мовних одиниць, які функціонують в одному синтагматичному ряду з ними, в процесі формування комунікативної інтенції мовця.
- 6) розгляд інших прагматичних особливостей висловлювань з дієслівними формами умовного способу.

Як матеріал для аналізу було використано 3,5 тис. прикладів, одержаних методом суцільної вибірки з творів англійських прозаїків та драматургів XX століття загальним обсягом 13 тисяч сторінок.

Основним методом лінгвістичного аналізу, що використовується у роботі, є індуктивно-дедуктивний метод, спрямований від спостереження та аналізу мовного матеріалу до встановлення закономірностей його використання. Використані прийоми актомовленнєвого, трансформаційного та контекстологічного аналізу.

Відповідно до результатів дослідження на захист виносяться наступні положення:

1. Значення гіпстетичності, потенційності дії чи стану, притаманне дієслівним формам умовного способу і таке, що визначає специфіку їх категоріальної семантики, лежить в основі семи

некатегоричності, яка реалізується при мовленнєвому функціонуванні форм умовного способу дієслова. Здатність дієслівних форм умовного способу реалізувати у мовленні сему некатегоричності **визначає** можливість їх використання як модифікаторів ілюктивної сили висловлювань, що їх включають (у напрямі зниження).

2. Здатність дієслівних форм умовного способу реалізувати функцію модифікації ілюктивної сили висловлювань залежить від синтаксичної структури речень, які їх включають і які є потенційними мовленнєвими актами. Мовленнєвою складовою висловлювань певних ілюктивних типів, які включають дієслівні форми умовного способу, слугують речення певних структурно-семантичних типів, це свідчить про тісний взаємозв'язок функціонування дієслівних форм умовного способу, синтаксичної структури, семантики та комунікативно-прагматичних характеристик речень, які включають дані форми.

3. Прагматичні особливості дієслівних форм умовного способу можуть бути зумовлені типом мовленнєвого акту (директивного, експресивного чи комісивного), в контексті якого функціонує речення, що включає дієслово у відповідній граматичній формі умовного способу. Використання дієслівних форм умовного способу далеко не в останній мірі пов'язане з параметрами ситуації мовленнєвого спілкування (такими, наприклад, як статутні відносини комунікантів, реєстр комунікації, психологічна дистанція між комунікантами, каналом зв'язку, за допомогою якого здійснюється спілкування, і т. п.) Дієслівні форми умовного способу широко використовуються у непрямих мовленнєвих актах різного ступеня конвенціоналізації, а також у різно-

манітних фразеологізованих структурах, у тому числі тих, що являються одиницями мовленнєвого етикету.

4. Дієслівні форми умовного способу пов'язані синтагматичними відносинами з одиницями різних рівнів мовної структури, які функціонують в одній мовленнєвій низці з формами дієслова, що аналізуються і виконують подібні функції прагматичних операторів. Вектор дії дієслівних форм умовного способу співпадає з вектором дії одиниць, що знижують ілокутивну силу висловлювань і результатом їх взаємодії є подвійне зниження категоричності висловлювань. Ті ж складові елементи висловлювання, які служать для підвищення ілокутивної сили висловлювань, чинять протидію впливу дієслівних форм умовного способу на ілокутивну силу висловлювань і, як правило, нейтралізують цю здатність дієслівних форм, що розглядаються.

5. Включення дієслова у формі умовного способу у речення (певних структурно-семантичних і комунікативних типів) може зумовлювати прагматичний синкретизм останніх, їх прагматичну багатозначність, котра може бути синхронною та потенційною.

Теоретична значущість проведеного дослідження витікає із важливості проблеми, що розглядається, з точки зору функціональної граматики, комунікативної лінгвістики. Виконаний аналіз прагматичних особливостей дієслівних форм умовного способу дозволив виявити закономірності вживання даних форм у реченнях, які функціонують у різноманітних актомовленнєвих контекстах, визначити взаємозумовленість та взаємозалежність граматичних форм, що включені у склад речення, синтаксичної структури цього речення, його семантики та ілокутивних характеристик висловлювання, в контексті якого функціонує дане ре-

чення.

Практична цінність роботи полягає у тому, що результати дослідження можуть бути використані у практиці викладання англійської мови для розвитку комунікативної компетенції студентів, при створенні навчальних посібників з комунікативної граматики, при розробці комунікативно-орієнтованих вправ та завдань для застосування на практичних заняттях по темі "Категорія умовного способу", при написанні курсових та дипломних робіт з граматики та комунікативної лінгвістики.

Апробація роботи. Результати даного дослідження були репрезентовані у доповіді на всеукраїнській конференції "Функціональні та семантичні кореляції мовних одиниць" (Київ, 17-19 квітня 1990 р.), у тезах доповіді названої конференції. По темі дисертації депонована стаття (у співавторстві), опублікована стаття та методичні рекомендації.

Мета та задачі дослідження зумовили **структуру** дисертації, яка складається з: вступу, двох розділів, висновків, списку використаної наукової літератури, лексикографічного матеріалу, джерел ілюстративного матеріалу.

У **вступі** обґрунтовується вибір теми, її актуальність, наукова новизна, теоретична і практична цінність, визначається основна мета та задачі дослідження, положення, що виносяться на захист, викладається методика дослідження.

У **першому розділі** аналізуються існуючі дискусійні проблеми категорії умовного способу, визначаються принципи виділення форм, що складають корпус одиниць категорії умовного способу.

У **другому розділі** аналізується специфіка семантики та контекстів функціонування дієслівних форм умовного способу,

взаємозв'язок прагматичних особливостей дієслівних форм умовного способу із структурно-семантичними особливостями висловлювань, що їх включають, особливості функціонування дієслівних форм умовного способу у різних типах висловлювань, взаємодію дієслівних форм умовного способу та інших прагматичних операторів, ілюстративний синкретизм висловлювань, які включають дієслівні форми умовного способу.

У підсумках узагальнюються результати роботи та формулюються основні висновки по дослідженню.

ЗМІСТ РОБОТИ.

Проблема умовного способу до сих пір залишається однією з найскладніших проблем англійської граматики. Складність вирішення проблеми умовного способу викликана об'єктивними причинами, і перш за все тим, що "перед нами не вузьке, специфічне питання одного з розділів граматики англійської мови, а цілий "вузол" найбільш кардинальних питань теорії мови (співвідношення форми та функції, мова та дійсність, модальність, взаємодія та взаємозв'язок різних мовних рівнів та інші." (Гусарова 1988, 54).

Об'єктивно ускладнює вирішення питання про умовний спосіб також той факт, що в процесі історичного розвитку флексії, які були формальними індикаторами умовного способу, втратилися в ході процесу ослаблення та втрати голосних у ненаголошених та кінцевих складах. Втрата флексій почала поповнюватися різноманітними мовними засобами, в результаті чого склався

різнорідний набір форм для обслуговування значень, притаманних категорії умовного способу. У сучасній англійській мові маємо, таким чином, по-перше, деякі залишки уцілілих флективних форматорів умовного способу, по-друге, новостворені аналітичні форми, що означають умовний спосіб, по-третє, форми, що служать, крім вираження значення умовного способу, також для означення інших граматичних категорій. Виникла ситуація, коли з одного боку, одна й та ж форма може передавати різні значення, а з другого боку, одне й те ж значення може виражатися різноманітними формами. Це перехреснування форми та семантики визначає значне розходження поглядів вчених на трактування умовного способу.

У сучасній англійській мові граматична категорія умовного способу розглядається з точки зору її а) формальних, б) семантичних, в) формально-семантичних особливостей.

У рамках формального підходу до аналізу даної граматичної категорії англійського дієслова, умовний спосіб розглядається як "вимираєча" чи як "та, що вимерла", категорія. При цьому невизнання аналітичних форм формами умовного способу не виправдано звукує парадигму форм дієслівної категорії, що розглядається, лише до декількох синтетичних форм, що залишилися від стародавнього періоду англійської мови.

У рамках семантичного підходу дієслівні форми умовного способу представлені, навпаки, у надмірно "розширеному" вигляді внаслідок віднесення до них, крім синтетичних та аналітичних форм умовного способу, також і сполучень з модальними дієсловами.

Класифікація дієслівних форм умовного способу, в основі

якої лежить їх форма чи значення, видається суперечливою та недостатньо чіткою, такою, що залишає цілий ряд спірних питань та не вносить ясності у розуміння цієї граматичної категорії, специфіки денстативного значення утворюючих її граматичних форм та їх мовленнєвого функціонування зокрема.

Правомірним видається зв'язувати специфіку використання дієслівних форм умовного способу для вираження гіпотетичності дії з рядом факторів, таких, як, по-перше, структура речення, в основному тип підрядного речення, по-друге, значення гіпотетичності з точки зору мовця незалежно від структури речення, по-третє, звичку вживання (з деяких усталених виразах).

Основна комунікативна функція дієслівних форм умовного способу - виступати модифікатором ілокутивної сили висловлювань, що їх включають. Ця здатність дієслівних форм умовного способу знижувати ілокутивну силу висловлювань базується на властивості форм дієслівної категорії, що розглядається, реалізувати у мовленнєвому функціонуванні сему некатегоричності. Джерелом виникнення значення некатегоричності, що реалізується в процесі комунікації, являється категоріальне значення потенційності, гіпотетичності дії чи стану, притаманне дієслівним формам умовного способу.

Повнота, спосіб та особливості реалізації дієслівними формами умовного способу прагматичної функції оператора категоричності висловлювання визначається цілим рядом умов, до яких відносяться, перш за все, ступінь структурної зв'язаності у рамках синтаксичної структури речення дієслівних форм умовного способу.

Структурно незалежні форми, як наприклад, форма Past

Subjunctive модальних дієслів у простих реченнях, не прив'язані до синтаксичної будови речення. З точки зору структури речення однаково можливо використання як форми умовного способу дієслова, так і форми індикативу. Так, наприклад, у висловлюванні: *You might bring down my fur-coat.* (N. Coward, p. 28) з точки зору граматики правильно буде й використання форми індикатива модального дієслова - *You may bring down my fur-coat.* Структура речення при цьому залишається незмінною. Таким чином, не синтаксична структура речення визначає вибір структурно незалежної форми умовного способу у мовленнєвому спілкуванні. Мовець віддає перевагу формі умовного способу дієслова у структурно незалежній позиції під тиском комунікативних факторів, таких, як конкретна ситуація мовленнєвого спілкування з притаманними їй особливостями, принципи мовленнєвого спілкування (принцип ввічливості, такту). Отже, безпосередньою мотивацією використання структурно незалежних, ситуаційно обумовлених форм умовного способу дієслова є не тільки правила граматики, які оперують мовними одиницями у їх взаємозв'язку одна з одною, але й правила комунікації, що визначають використання елементів мовної структури в залежності від зовнішніх по відношенню до мови обставин та цілей мовленнєвого спілкування. Використовуючи форму умовного способу дієслова у синтаксично незалежній позиції, мовець безпосередньо "експлуатує" сему гіпотетичності, закладену у категоріальній семантиці умовного способу дієслів, які поширюють "заряд" гіпотетичності на все висловлювання, в результаті чого воно звучить некатегорично.

Прикладами використання структурно закріплених форм умов-

ного способу дієслів можуть бути форми, використовувані у складнопідрядних реченнях з підрядними умовними, що функціонують у контексті експресивних висловлювань докору, наприклад: Alison: If it hadn't been for you, everything would have been all right. We'd have all been happy. (J. Osborn, p. 79).

Для аналізу мовленнєвого функціонування синтаксично обумовлених форм умовного способу дієслів першорядне значення має синтагматичне оточення дієслівних форм, що розглядаються, поскільки їх функція є залежною від функції елементів синтаксичного рівня речення. Роль таких форм у реалізації ілюктивної інтенції висловлювання виявляється другорядною по відношенню до ролі тих синтаксичних одиниць речення, які визначають використання дієслівних форм умовного способу. Структурно закріплені форми, таким чином, несуть не таке значення комунікативне навантаження, як форми, не залежні від елементів синтаксису речення.

Речення, що включають дієслівні форми умовного способу, можуть функціонувати у контексті цілого ряду мовленнєвих актів, наприклад, директивних, комісивних, експресивних мовленнєвих актів. Комунікативне навантаження, яке несуть дієслівні форми умовного способу у тому чи іншому висловлюванні, значною мірою обумовлене своєрідністю ілюктивних характеристик того типу висловлювань, до якого воно відноситься. Іншими словами, потенційна здатність форм умовного способу дієслова знижувати категоричність висловлювань, що їх включають, проявляючись у мовленнєвому функціонуванні директивів, експресивів, комісивів, може реалізуватися з певними особливостями, які зв'язані із специфікою конкретного типу висловлю-

вань.

Директивні мовленнєві акти, що виражають спонування адресату до дії, представляють собою тип мовленнєвих актів, у якому дієслівні форми умовного способу використовуються надзвичайно активно. Як відомо, висловлювання з ілукативною метою спонування включають накази, команди, прохання, запрошення, поради і т. п., що розрізняються ілукативною силою. Екстремум уваги видається той факт, що у висловлюваннях з інтенсивним ступенем представлення ілукативної мети (у наказах, командах) форми умовного способу практично не використовуються. Широко представлені дієслівні форми умовного способу у спонукальних висловлюваннях з менш інтенсивним ступенем прояву ілукативної мети, до яких відносяться: 1) прохання, 2) поради, 3) запрошення, 4) пропозиції, наприклад:

1) Reg: You might tell Billy to get a move on, uncle Bob.
Bob: I will. (N. Coward(1), p. 305).

2) Higgins: I shouldn't bother about it if I were you.
(B. Shaw(Y), p. 117).

3) "Good. And about dinner," he continued, struggling laboriously with his duties as host. "I thought we might go to a place in Soho." (J. B. Priestley(1), p. 185).

4) "Then why don't you get rid of them?" "Oh, no, no. Nevah touch ahnimal in drink wattah." "Oh, come on, Prince, pish-posh," I said. "We could filter them out. We could poison them." (S. Bellow, p. 59).

Необхідність використання дієслівних форм умовного способу у спонукальних висловлюваннях прохання, поради, запрошення, пропозиції диктується перш за все співвідношенням ілукативних

властивостей даного типу висловлювань з вимогами мовленнєвого етикету. Спонукальні висловлювання входять в групу так званих "суперечливих" (competitive) мовленнєвих актів, ілокутивна мета яких "суперечить" етикетному правилу дотримання інтересів адресату (Leech 1983, 104). Ця група мовленнєвих актів - одна з чотирьох, що були виділені Дж. Лічем з врахуванням співвідношення ілокутивної функції висловлювань з ілокутивною метою встановлення та підтримання ввічливих відносин. Мовець використовує у спонукальних мовленнєвих актах форми умовного способу дієслова, що мають здатність знижувати категоричність висловлювань, для того, щоб "згладити" протиріччя між ілокутивною функцією директивів, що покликані спонукати адресата виконати дію, та вимогами етикету, що диктує необхідність поважати волю та бажання адресата.

Дякуючи використанню дієслівних форм, що розглядаються, спонукальні висловлювання, які їх включають, мають, як правило, достатньо ввічливий характер. У зв'язку з цим видається законсмірним їх використання в ситуаціях, зумовлених мовленнєвим етикетом. Поняття ввічливості, такту, що належать області мовленнєвого етикету, є суттєвими для аналізу прагматичного аспекту функціонування дієслівних форм умовного способу у спонукальних висловлюваннях.

Дієслівні форми умовного способу функціонують у реченнях, які є способами реалізації таких експресивних висловлювань, як побажання, жалкування, докір, подяка.

У висловлюваннях, що виражають побажання, форми умовного способу дієслів використовуються лише у структурно закріпленій позиції. Отже, їх функція залежить від функції інших одиниць,

що входять до складу речення. Висловлювання з дієслівними формами умовного способу, які виражають побажання, мовною складовою яких виступають квазі-підрядні речення умови із сполученнями *Oh, if..., If only...* відрізняються емоційністю, експресивністю, що забезпечується ширим сполученнями, наприклад: *Mrs. Warren: Now if those two would only come in and let us have supper* (B. Shaw, p. 180).

Речення з дієслівними формами умовного способу, що включають так звані *wish-clauses* і функціонують у контексті висловлювань побажання типу *I do wish the lights would come on* (I. Murdoch, p. 75), є реченнями з повною семантичною структурою. Компоненти мовленнєвого акту тут виражені експліцитно. Вони характеризуються розчленованим представленням показника ілюктивної сили (*I wish*) і пропозитивного компоненту. Логічно послідовна будова висловлювань, що виражають побажання та мають форму складнопідрядного речення з так званими *wish-clauses*, відповідність семантико-синтаксичних особливостей (поверхневої структури) їх глибинній структурі, первинному прагматичному значенню, визначає прагматичну "прозорість" подібних висловлювань. У розглянутих висловлюваннях домінуючий у прагматичному плані показник ілюктивної сили (*I wish*) нейтралізує сему некатегоричності, яка проявляється при мовленнєвому функціонуванні структурно незалежних форм умовного способу дієслів.

Висловлювання з дієслівними формами умовного способу, що виражають жалкування, мають значну ступінь спільності з висловлюваннями, що виражають побажання, як у плані структурно-семантичної організації так і в плані ілюктивних характе-

ристик. Вони мають спільну домінують прагматичного значення - суб'єктивно-оціночне відношення адресанта до стану речей, що представлено пропозиційним компонентом висловлювання. Однак пропозиція висловлювань жалкування, на відміну від пропозиції висловлювань побажання, відзначена негативним ставленням мовця. Як і у висловлюваннях, що виражають побажання, у висловлюваннях жалкування дієслівні форми умовного способу реалізують лише категоріальну сему гіпотетичності, сему некатегоричності нейтралізується.

Висловлювання, що виражають докір, відносяться до групи "конфліктних" (conflictive) мовленнєвих актів (див. Leech 1983, p. 104), оскільки вираження докору знаходиться у протиріччі з принципом ввічливості, що вимагає не ущемляти інтересів адресата. Мовець може "пом'якшити" негативне ставлення до адресата, використовуючи дієслівні форми умовного способу, що знижують категоричність висловлювань, наприклад: you didn't have to take money, Billy. You could have come to me. (Waterhouse, Hall, p. 28). Але внаслідок негативної оцінкової семантики, притаманної висловлюванням, що виражають докір, значення некатегоричності висловлювання із структурно незалежними формами умовного способу дієслів може нейтралізуватися через вплив мовних засобів, що передають різко негативне ставлення до адресата висловлювання, який є об'єктом докору, наприклад: Oh, you blasted fermentor of medicine, you might have listened to what I thried to say! (O'Casey, p. 120).

Дієслівні форми умовного способу (як аналітичні, так і синтетичні) використовуються також у розповідельних та питальних реченнях, що функціонують у контексті комісивних висловлю-

Анн Ів. С. Стефанова
СНУ В СР

вань, тобто тих висловлювань, ілокутивна мета котрих - покласти на мовця зобов'язання виконати деяку майбутню дію, наприклад: I could help you if only you'd let me. (I. Murdoch, p. 196). Комісивні висловлювання входять у групу так званих "співпадаючих" (convival) мовленнєвих актів (Leech 1983, 104). Це означає, що їх ілокутивна мета відповідає інтересам адресата. Ввічливість в них носить "позитивний" характер. Тому у комісивних висловлюваннях зростання ступеню ввічливості не знаходиться у прямій залежності від зниження категоричності висловлювання (операторами якої можуть виступати дієслівні форми умовного способу). У ситуаціях з певними комунікативними параметрами мовець може проявити наполегливість, приймаючи на себе зобов'язання виконати послугу чи надати допомогу, не порушуючи при цьому принципу ввічливості (наприклад, при симетричності статусних ролей комунікантів, чи у випадках, коли адресант впевнений, що адресат потребує допомоги і т. п.). Необхідність використання дієслівних форм умовного способу у комісивних висловлюваннях може визначатися більш високим по відношенню до адресанта соціальним статусом адресата, значною психологічною дистанцією між комунікантами. Чим вище статус адресата по відношенню до мовця, чим більша психологічна дистанція між комунікантами, тим менш категоричну форму комісивного висловлювання обирає мовець, і, відповідно, тим більш доречні у висловлюванні дієслівні форми умовного способу.

Третьою умовою повноти реалізації дієслівними формами умовного способу функції модифікатора ілокутивної сили висловлювань є наявність функціонуючих в одній мовленнєвій нізці з

дієслівними формами, що аналізуються, інших операторів ілюктивної сили, які належать різним ступеням структури мови. Одиниці, що впливають на зниження ілюктивної сили: висловлювань, є однонаправленими по відношенню до дієслівних форм умовного способу операторами категоричності і їх взаємодія забезпечує зниження категоричності висловлювань.

Цікавим з точки зору взаємодії дієслівних форм умовного способу з цілим рядом операторів зниження категоричності висловлювання є наступне висловлювання, що виражає пропозицію: *Prag: I think, you know, if you don't mind my saying so - that we had better get out of the habit of thinking of her as a little girl.* (B. Shaw, p. 166). У даному висловлюванні форма *Past Subjunctive* функціонує у складі фразеологізованого сполучення *had better*. Паралельно з формою умовного способу використовуються такі однонаправлені модифікатори зменшеної категоричності, як модусне сполучення *I think*, вводна конструкція *...you know...*, фразеологізоване умове речення *...if you don't mind my saying so*. Комплексне використання цих операторів категоричності забезпечує некатегоричність та ввічливість спонукального речення.

Одиниці, що сприяють підвищенню ілюктивної сили висловлювань, виступають по відношенню до дієслівних форм умовного способу протилежнонаправленими модифікаторами категоричності і їх вплив тягне за собою нейтралізацію здатності дієслівних форм умовного способу знижувати категоричність висловлювань, що їх включають. Прикладом взаємодії форм умовного способу дієслів з протилежнонаправленими операторами категоричності можуть служити висловлювання, в яких в одній мовленнєвій низці

з дієсловами у формі умовного способу функціонує модусне словосполучення - I wish. Ілокутивний компонент, представлений нефективним предикатом I wish, в залежності від певних характеристик пропозиційної частини висловлювань, що включає форми умовного способу дієслова, (таких, як наприклад, локалізація дії у часовому просторі), може бути частиною висловлювань з різкоманітними ілокутивними цілями (спонукальних, експресивних) та силами (побажання, жалкування). Наприклад, в діалозі, наведеному нижче складнопідрядні речення з wish-clauses, що включають форму Past Subjunctive дієслів, функціонують у контексті експресивних висловлювань з ілокутивною силою жалкування (Hilda) та в контексті спонукального висловлювання з ілокутивною силою прохання (Ernest): Hilda: I wish I were somewhere quite different, I wish I were somebody quite different. I wish I were a nice-minded British matron, with a husband, a cook and a baby. I wish I believed in God and the Daily Mail and "Mother India!" Ernest: I wish you'd tell me what's upsetting you. (N. Coward, p. 7). Цей ілокутивний індикатор (I wish), номінуючи психічну діяльність мовця у типах висловлювань, що аналізуються (директивних, експресивних), виступає по відношенню до дієслівних форм умовного способу в аналогічній функції, а саме, нейтралізуючи сему некатегоричності форм граматичної категорії, що розглядається. Тому можливо функціонування речень подібної семантико-синтаксичної організації у контексті емоційних висловлювань побажання, по ілокутивній силі близьких до проклять, наприклад: Otto: I wish you were dead and in hell! (N. Coward, p. 14).

У наступній таблиці представлені оператори категоричності

висловлювань, що взаємодіють з дієслівними формами умовного способу тим чи іншим чином у здійсненні впливу на ілюквативну силу різних типів висловлювань: директивних, комісивних, експресивних:

Рівень	Однонаправлені модифіка-	Протилежнонаправлені модифі-
мовної	тори (по відношенню до	катори (по відношенню до
структури	дієслівних форм умовно-	дієслівних форм умовного
	го способу).	способу).

---

1. Умовні речення.	1. Фразеологізовані утворен-
2. Стабілізовані слово-	ня, що займають синтаксичну
сполучення, що займають	позицію головної частини
синтаксичну позицію	складнопідрядного речення
I. умовного речення.	умови.

СИНТАКСИЧ-
НИЙ. 2. Форма питального ре-

4. Структура непрямого
питання.
5. Негативна форма ос-
новного дієслова.
6. Структура розділового
питання.

---

11. 1. Одиниці модуса I
ЛЕКСИКО- think, I suppose.

1. Модусне словосполучення
I wish.

СИНТАКСИЧ-
НИЙ.

-
1. Модальні слова, що включають сему непевності типу probably, perhaps, maybe.	1. Слово please.
2. Вставні елементи, вигуки, частки, що передають сумнів, непевність мовця.	2. Дієслово to do у емпатичній функції.
3. Прислівник even.	3. Лексичні елементи з негативною оцінковою семантикою.
4. Лексеми з позитивною оцінковою семантикою.	4. Словосполучення Oh, if... If only...
	6. Лексичні повтори.
	7. Прислівники still, only.
-

- III. ЛЕКСИЧНИЙ
- IV. МОРФОЛОГІЧНИЙ
1. Дієслівний час Past Indefinite, транспонований у сферу теперішнього.
-

- У. СУПРАСЕГМЕНТНИЙ
1. Оклічна інтонація.
-

Речення, що включають дієслівні форми умовного способу, характеризуються синкретизмом прагматичних значень, тобто суміщенням у їх семантичній структурі декількох значень. Буквальне значення речення, що включає дієслівні форми умовного способу, може суміщатися з одним та більше прагматичними значеннями, наприклад: "You'd better go," said Pearl. She mopped

her eyes on the hem of her dress. "Why can't I stay?" "No." (I. Murdoch, p. 470). Формально тут виражена констатація: краще було б, якби адресат пішов. Конвенційно подібна структура речення (smth. would better do smth.) функціонує у контексті мовленнєвих актів поради. Але у даному випадку неважко визначити, з опорою на контекстуальні зв'язки, що розвиваються даним висловлюванням, що воно використовується як прохання. Таким чином, тут в наявності градація ілюктивних цілей різного ступеня експліцитності. Буквальне значення висловлювання - констатація бажаності деякої дії у майбутньому. Конвенційно закріплене прагматичне значення - пропозиція. Прагматичне значення, що виводиться з контексту і є первинним прагматичним значенням - прохання.

Дієслівні форми умовного способу можуть виступати формальними індикаторами буквального значення висловлювань, але з точки зору форми висловлювань є первинним, але у мовленнєвому функціонуванні висловлювань відходить на другий план. Наприклад, у висловлюванні "Could you come here for a moment?" (I. Murdoch, p. 34) буквальне значення (зафіксоване у поверхневій структурі) - запитання про можливість адресата виконати дію; первинне прагматичне значення - прохання.

Аналіз прагматичних особливостей дієслівних форм умовного способу вказує на важливу роль даної граматичної категорії у забезпеченні кооперативного характеру спілкування комунікантів, що важливо для розуміння специфіки такої складної граматичної категорії, якою є умовний спосіб дієслова, а також, у певній мірі, з точки зору закономірностей організації мовленнєвого спілкування.

Основні положення дисертації відображені у наступних публікаціях:

1. О прагматических особенностях глагольных форм сослагательного наклонения. // Деп. в ИНИОН АН СССР, № 31460 от 14.10.87 г. - 6 с. /в соавтор. /.

2. О функционировании глагольных форм сослагательного наклонения в директивных высказываниях // Тезисы конференции "Функциональные и семантические корреляции языковых единиц" 17-19 апреля 1990 г. / Киевский университет. - Киев: КГУ, 1990. - С.198-199.

3. Прагматические особенности категории сослагательного наклонения // Методические рекомендации по теоретической грамматике к разделу "Актуальные проблемы практического синтаксиса" курса "Английский язык". Часть I. - Харьков, 1990. - С. 29-44.

4. Функціонування дієслівних форм умовного способу у не-прямих мовленнєвих актах. // Іноземна філологія. - Львів, (по- дано до друку).

Зам. 276, тираж 100. Друк. Київського університету.

Київ-17, Бульвар Шевченка, 14.

085 0301

11

467505

Ab 25.720

Ab 25.720

ca

ca

]